

FILOZOFIA JEZUITÓW W POLSCE W XX W.

Roman Darowski SJ, *Filozofia jezuitów w Polsce w XX w. Próba syntezy* — Słownik autorów, Wyższa Szkoła Filozoficzno–Pedagogiczna Ignatianum, WAM, Kraków 2001 ss. 367, ilustracje

Dzięki zmianom w Polsce w 1989 r., ukazuje się każdego roku wiele publikacji poświęconych historii Towarzystwa Jezusowego. Przedstawiają one różnorodne aspekty działalności zakonu jezuitów na przestrzeni przeszło czterech wieków jego istnienia. Pośród publikacji o charakterze encyklopedycznym na szczególne wyróżnienie zasługuje praca pod redakcją Ludwika Grzebienia SJ pt. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995* (Kraków 1996). Dzieło to zawiera 7592 haseł, wśród nich biogramy jezuitów działających na ziemiach Polski i Litwy, ukazując ich wkład w rozwój Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Jednym ze współpracowników ks. Ludwika Grzebienia w redakcji tej encyklopedii był Roman Darowski SJ, który zamieścił na jej łamach rezultat swoich 25–letnich systematycznych badań z dziedziny filozofii jezuitów w Polsce. Ze względu na charakter publikacji, zamieszczone w encyklopedii biogramy jezuickich filozofów, zawierają wyłącznie dane podstawowe, a więc drobną część badań naukowych R. Darowskiego. Stąd też w sposób naturalny rysowała się jako rzecz konieczna znacznie szersza i bardziej szczegółowa prezentacja historii jezuitów działających na tym polu. Takie pragnienie żywił zresztą od dłuższego czasu R. Darowski, który opublikował już kilka bardzo cennych prac o działalności filozoficznej jezuitów na terenach Rzeczypospolitej od

XVI do XVIII w.: *Filozofia w szkołach jezuitów w Polsce w XVI w.* (Kraków 1994), *Studia z filozofii jezuitów w Polsce w XVII i XVIII w.* (Kraków 1998), *Studies in the Philosophy of the Jesuits in Poland in the 16th to 18th Centuries* (Kraków 1999).

Najnowsza praca R. Darowskiego zatytułowana *Filozofia jezuitów w Polsce w XX w. Próba syntezy — Słownik autorów*, ukazała się w Krakowie w 2001 r. jako publikacja Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej *Ignatianum*, na której nie tylko wykłada on filozofię, ale także od marca 2001 r. pełni urząd dziekana Wydziału Filozofii. Książka została wydana w starannej szacie graficznej we współpracy z jezuitami WAM.

Zanim Autor przedstawił zasadniczą część pracy — *Słownik autorów* — dokonał interesującej próby syntezy filozofii jezuitów w Polsce w XX w. Bez tej syntezy trudno byłoby zrozumieć filozofię jezuitów w XX w., albowiem — jak sam zaznaczył — na kształt filozofii uprawianej przez jezuitów w XX w. miały znaczny wpływ dokumenty z XIX w.: nowa wersja dawnej *Ratio studiorum* z 1832 r. generała zakonu Jana Roothana oraz encyklika Papieża Leona XIII *Aeterni Patris* z 1879 r. W ciągu XIX w. nastąpiło znaczne ożywienie filozofii i teologii tomistycznej. W następstwie tego ożywienia powstał kierunek zwany neotomizmem. Według założenia jezuitów *Ratio studiorum* z 1832 r., celem studiów filozoficznych było nie tylko intelektualne przygotowanie do studiów teologicznych — tak było dawniej — lecz także do innych dziedzin i do rozwoju intelektualnego. W zależności od decyzji prowincjała studia filozoficzne miały trwać w zakonie dwa lub trzy lata. Pewne zmiany w programie nauczania filozofii w zakonie jezuitów wprowadziła zatwierdzona dnia 23 maja 1911 r. przez generała Franciszka Wernza i wydana drukiem *Ordinatio studiorum Provinciae Gallicianae S.I.*, która przystosowała zasady zawarte w *Ratio studiorum* oraz w encyklice *Aeterni Patris* do konkretnych warunków na terenie Polski (w ówczesnej Prowincji Galicyjskiej). Dokument generała podkreślał, że jezuiti powinni oddawać się przede wszystkim studium filozofii scholastycznej. W programie trzyletnich studiów filozoficznych ważne miejsce przyznano studium wybranych tekstów Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu.

Ten zamysł wyraża również Konstytucja Apostolska *Deus scientiarum Dominus* Papieża Piusa XI z 1931 r., która polecała wykładanie filozofii scholastycznej według metody i zasad św. Tomasza

z Akwinu z uwzględnieniem podstawowych tez tej filozofii. To zalecenie papieskie jezuiti uwzględniali w programach nauczania w swoich kolegiach, podobnie zresztą jak i inne ważne zmiany wprowadzone do ustawodawstwa ogólnokościelnego dotyczące filozofii, które zaszły w następstwie II Soboru Watykańskiego. Te ostatnie zmiany znalazły swoje odbicie w dokumentach wydanych przez generałów zakonu: Pedro Arrupe i Peter-Hansa Kolvenbacha. Tym razem rozporządzenia generałów zostawiają poszczególnym Prowincjom zakonnym i poszczególnym uczelniom dużą swobodę zarówno co do struktury i czasu trwania studiów, jak i co do treści wykładanej filozofii.

W pierwszej części pracy Autor przedstawił m.in. sylwetki głównych filozofów jezuitów działających na przełomie XIX i XX w., omówił publikacje filozoficzne krakowskiego WAM oraz ukazał historię głównego ośrodka filozofii jezuitów polskich, którym było i jest Kolegium Krakowskie oraz istniejący przy nim Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego. Z przeprowadzonych przez R. Darowskiego badań wynika jednoznacznie, że aż do ok. 1970 r. profesorem Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego uprawiali i wykładali filozofię neotomistyczną dość jednolitą, bliską tzw. *nurtowi esencjalnemu*, z pewnymi wątkami suarezjańskimi. Po 1970 r., obok filozofii o inspiracji arystotelesowsko-tomistycznej, nawiązującej do współczesnych kierunków filozoficznych (Czesław Michalunio, Tadeusz Ślipko, Piotr Lenartowicz, Stanisław Ziemiański, Roman Darowski, Bolesław Dydula), doszedł do głosu nurt filozofii dialogu (Antoni Jarnuszkiewicz, Jakub Gorczyca, Adam Żak). Z kolei Józef Bremer zajął się analityczną filozofią języka. Warto zaznaczyć — co też Autor nie omieszczał podkreślić w swojej pracy — że wśród jezuitów krakowskich są także przedstawiciele filozofii społecznej o inspiracji chrześcijańskiej (Jan Sieg, Stanisław Pyszka), psychologii religii i ateizmu (Stanisław Kuczkowski), dziejów wychowania i szkolnictwa, głównie jezuitów (Ludwik Piechnik), estetyki i sztuki sakralnej (Jan Popiel), filozofii jezuitów w Polsce (Roman Darowski, Franciszek Bargieł). Wątki filozoficzne w patrystyce pojawiają się w twórczości Henryka Pietrasa, a wkład jezuitów do historii kultury chrześcijańskiej w Polsce zawierają publikacje Bronisława Natońskiego, Ludwika Grzebienia i Stanisława Obirka. Niektórzy polscy jezuiti uprawiający filozofię byli znani także za granicą. Do najwybitniejszych należy Paweł Siwek (1893–1986), profesor wielu zagra-

nicznych uniwersytetów (Rzym, Rio de Janeiro, Fordham w Nowym Jorku), płodny pisarz, badacz Arystotelesa i tłumacz jego dzieł na język polski, psycholog.

W podsumowaniu Autor określił dorobek jezuitów filozofów w Polsce w XX w. jako *znaczący, zarówno w dziedzinie badań naukowych, których wyniki udostępniono w formie artykułów, książek, recenzji itp., jak i w dziedzinie dydaktycznej* (s. 40). Doszedł także do wniosku, że za najwybitniejszych polskich filozofów z Towarzystwa Jezusowego ubiegłego stulecia należy uznać trzech: wspomnianego już Pawła Siwka (1893–1986), etyka i autora wielu prac o aktualnej tematyce etycznej (m.in. z bioetyki, ekologii) Tadeusza Ślipko (ur. 1918) oraz niezwykle płodnego pisarza filozoficznego i teologicznego, autora m.in. pierwszego w języku polskim opracowania całości filozofii neotomistycznej (*Filozofia wieczysta w zarysie*, Kraków 1947) Franciszka Kwiatkowskiego (1888–1949). Uzupełnieniem tej części pracy są dodatki: dokumenty kościelne i państwowe erygujące Wyższą Szkołę Filozoficzno–Pedagogiczną *Ignatianum*, wykaz kierunków studiów, katedr i zatrudnionych tam pracowników, tezy do egzaminów z całości filozofii z lat: 1935, 1968, 2000, publikacje Wyższej Szkoły Filozoficzno–Pedagogicznej *Ignatianum*.

Po tym wprowadzeniu, R. Darowski umieścił drugą zasadniczą część pracy, a mianowicie słownik autorów. W słowniku przedstawił biografie — często wraz z charakterystyką poglądów — oraz bibliografie podmiotowe i przedmiotowe 107 jezuitów zaangażowanych na polu filozofii w XX w. Autor zaznaczył, że filozofię rozumie tu szeroko, stąd — jak już to powyżej odnotowaliśmy — włączył do słownika także tych jezuitów, którzy działali bądź działają m.in. na polu psychologii, pedagogiki, patrystyki, historii i filozofii kultury. Punktem wyjścia dla słownika były hasła rzeczowe i osobowe zamieszczone w *Encyklopedii wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995*, które zostały znacznie uzupełnione i rozszerzone. Wśród biogramów, z których Autor korzystał, znajdują się m.in. biogramy pióra Ludwika Grzebienia zamieszczone w *Słowniku Polskich Teologów Katolickich* (Warszawa 1982–1995). W przedmowie R. Darowski wyjaśnił, że objętość haseł nie zawsze jest w pełni adekwatna do twórczości autora. Zależało to m.in. od dostępu do jego spuścizny i istniejących opracowań, a także — w przypadku osób żyjących — od stopnia współpracy zainteresowanego z Autorem książki. Odpo-

wiadając na prośbę Autora, niektórzy z żyjących jezuitów nadesłali uzupełnienia swoich biografii i bibliografii, i w ten sposób nie tylko ułatwili mu pracę, lecz równocześnie pozostawili dla przyszłych pokoleń badaczy szczegółowe i wiarygodne *curriculum vitae* oraz w zasadzie kompletne zestawy bibliograficzne. Należy odnotować, że w słowniku ks. Darowskiego znajdują się również te osoby, które opuściły Towarzystwo Jezusowe, lecz w okresie pobytu w zakonie były czynne na polu filozofii, i zaznaczyły się czy to jako wykładowcy filozofii, czy też uzyskały stopnie naukowe lub wydały drukiem prace filozoficzne.

Należy jeszcze dodać, że Autor omawianej publikacji w latach 1955–1958 studiował filozofię na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, a następnie kontynuował studia filozoficzne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1963–1966), gdzie w 1966 r. uzyskał doktorat na podstawie rozprawy *La théorie marxiste de la vérité*, oraz na Uniwersytecie w Monachium (1966/1967). W 1990 r. habilitował się na Wydziale Filozoficznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie na podstawie rozprawy *Filozofia w szkołach jezuitów w Polsce w XVI w.* W 1969 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a od 1990 r. jest profesorem zwyczajnym. Choć od 1997 r. jest profesorem na Wydziale Filozoficznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, to jednak najdłużej związany jest z Wydziałem Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. To tutaj od 1967 r. prowadzi wykłady głównie z filozofii człowieka. Stąd nic dziwnego, że pierwszą część pracy poświęcił historii Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego, istniejącego od 1932 r. przy Kolegium Krakowskim, przy ul. Kopernika 26. Właśnie na bazie tej uczelni jezuitów, która stanowiła początkowo *studium domesticum* jezuitów polskich, powstała w 1999 r. Wyższa Szkoła Filozoficzno–Pedagogiczna *Ignatianum*. Uczelnia posiada prawa kościelne i państwowe. Dnia 8 XII 2000 r. Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego erygowała na *Ignatianum* Wydział Pedagogiczny oraz zatwierdziła statut całej Uczelni. Odtąd *Ignatianum* jest uczelnią katolicką, kościelną i papieską, złożoną z dwu wydziałów (Filozofia i Pedagogika), z prawami kościelnymi nadawania stopni i tytułów naukowych na obu wydziałach i państwowym prawem doktoryzowania na Wydziale Filozoficznym. Stąd też działalność jezuitów na polu filozofii nadal rozwija się w Krakowie.

Omawiana praca ks. Romana Darowskiego potwierdza opinię, że jest on wybitnym znawcą filozofii jezuitów. Przejawia się to w różny sposób, m.in. dąży domożliwie kompletnego zebrania materiałów źródłowych w celu nakreślenia każdej sylwetki filozofa i charakteryzowania jego poglądów filozoficznych. W pracy jest widoczna dbałość o odnotowanie ważnych dla badacza filozofii szczegółów, rzetelność w omówieniu działalności dydaktycznej czy pisarskiej różnych autorów. W analizie i ocenie twórczości filozoficznej zamieszczonych tam postaci daje się wyczuć pragnienie osiągnięcia rzeczowości i obiektywizmu. Opierając się na publikacjach filozoficznych, bądź dostępnych materiałach źródłowych i tekstach filozoficznych, R. Darowski umiejętnie dokonał syntezy i oceny dorobku filozoficznego poszczególnych autorów. Praca posiada jeszcze jeden niebagatelny walor, a mianowicie jest napisana w sposób przystępny, stąd jej czytelnikami mogą być nie tylko znawcy filozofii lecz także i ci, które chcą poszerzenia horyzontów wiedzy lub wykazują zainteresowanie filozoficznymi nurtami w historii jezuitów. Krótko mówiąc, praca R. Darowskiego stanowi dobre wprowadzenie do filozofii jezuitów w XX w. w Polsce oraz punkt wyjścia do dalszych szczegółowych badań i poszukiwań nad filozofią jezuicką tego okresu.